

Соборний

Міністерство
регіонального розвитку
та будівництва України

1 (25) січень-лютий 2008 р.

МАЙДАН

Державний історико-культурний заповідник у м. Глухові

Гончарне виробництво Глухова у XIX ст.

При проведенні земляних робіт по вул. Вознесенській у м. Глухові були виявлені великі фрагменти кераміки. На перший погляд – нічого особливого, звичайні уламки неглибокої миски, ще й до того не дуже давньої – приблизно першої половини або середини XIX ст. На такі речі у більшості випадків археологи навіть не звертають уваги. Незвичайним було те, що на розрізнених фрагментах денця посудини проглядались літери. Після камеральної обробки та реставрації миски на її денці чітко читався напис «Захарченко»,

який було прокреслено на посудині, коли вона була тільки-но виготовлена майстром-гончаром.

У дослідженні мистецтвознавця Є. Спаської «Кахлі Чернігівщини (XVIII-XIX ст.)» знаходимо, що у Глухові у XIX ст. працював завод по виготовленню півної кахлі, керамічних дренажних труб, вогнетривкої «фасонної» цегли, який належав Путі Захарченку. Крім зазначеної продукції, випускався посуд, зразок якого і був виявлений на одній із старих садиб Глухова. Завод знаходився на Білополівці й проіснував до кінця XIX ст.

Юрій Коваленко

Місто-сад

Над поліським тихим краєм
золота веселка грає,
а в садах старого міста
зріє терпкий виноград.
У новій своїй державі
ми повернем давню славу:
буде місто це прекрасним,
буде Глухів місто-сад.

І тополя срібнолиста,
і калинове намисто
все вирує і співає,
і шумує водоспад.
Чуєш музику іскристу, –
це нова лунає пісня:
стане Глухів славним містом,
буде Глухів місто-сад.

Сам Господь благословляє
і добро нам посилає,
золота веселка сяє,
і радіють небеса.
Гей, збираймося на толоку, –
попрацюєм кілька років:
стане іншим наше місто,
буде Глухів місто-сад!

Микола ГУРЕЦЬ

Державний історико-культурний заповідник у м. Глухові

*Проводить екскурсії по визначних місцях
останньої столиці Гетьманщини –
резиденції гетьманів І. Скоропадського,
Д. Апостола, К. Розумовського.*

*У її 300-річний ювілей запрошуємо
здійснити мандрівку вулицями і площами,
відвідати храми і музеї, помилуватися
чарівними місцевими краєвидами.*

300
років

Довідки та замовлення за адресою:
м. Глухів, вул. Шевченка, 30
тел.: 2-27-92, 2-35-57

Календар пам'ятних дат

9 (22) січня – 205 років від дня смерті Кирила Розумовського (1728 р.н.), останнього гетьмана України.

19 січня – 105 років від дня смерті М.А. Терещенка.

22 січня – День Соборності України.

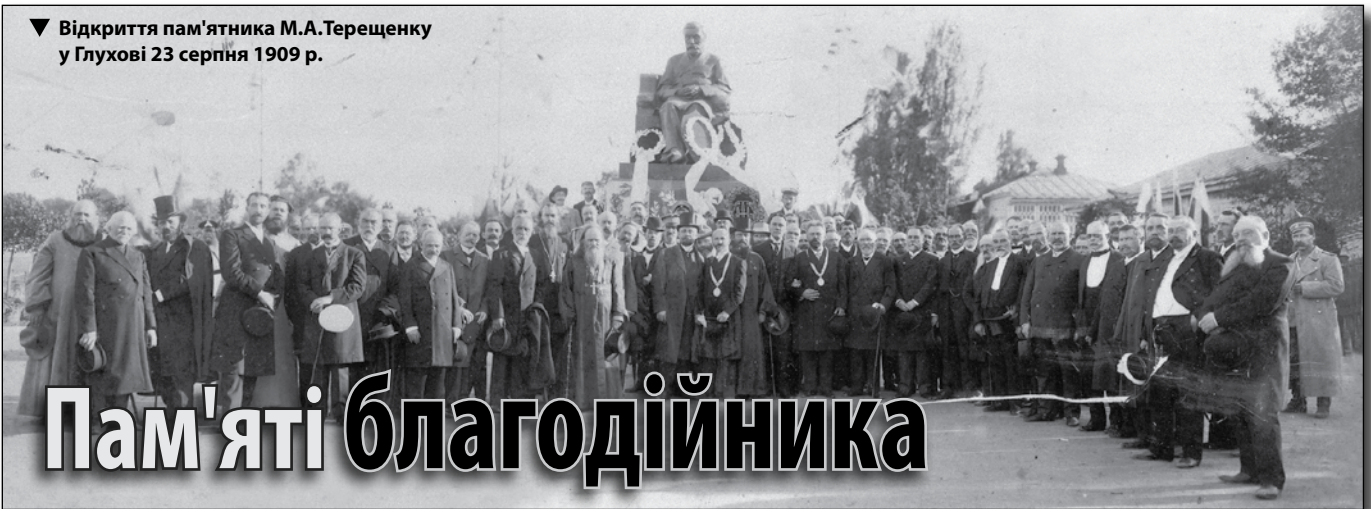
9 лютого – 135 років від дня народження М.К. Сібільова (1873 – 1943), археолога, музеєзнавця, уродженця м. Глухова.

18 лютого – 120 років від дня смерті Л.Д. Цвейфеля (1815-1888), єврейського письменника: останні роки життя провів і був похований у м. Глухові.

21 лютого – Міжнародний день рідної мови.

23 лютого – День захисника Вітчизни.)

▼ Відкриття пам'ятника М.А.Терещенку
у Глухові 23 серпня 1909 р.

Пам'яті благодійника

**Світлана
ЖУКОВА**

**Заступник
директора
ДІКЗ у м.Глухові**

У січні 2008 р. виповнилося 105 років від дня смерті видатного українського підприємця, цукрозаводчика, мецената, благодійника, почесного громадянина м.Глухова і м.Кисва Миколи Артемійовича Терещенка, який пожертвував м.Глухову 1,5 млн. крб. на благоустрій, будівництво закладів освіти та медицини. Протягом 20 років він очолював Глухівське міське самоврядування: спочатку працював старшим бургомістром Глухівського магістрату, потім обирався міським головою.

Все, чого досягнув Микола Артемійович за своє життя, – суспільний стан, почесні звання, багатство – були результатом його виняткової енергії, твердого характеру і вражаючої працездатності.

14 жовтня 1899 р. Терещенко відзначив два ювілеї – 80-річчя і піввіковий стаж державної служби. Ювіляр прийняв майже 150 делегацій від міських влад, різних комітетів, робітників і службовців цукрових заводів.

Готуючись до неминучого, Микола Артемійович підготував духовний заповіт, розподіливши свої капітали і нерухомість, які оцінювалися у 30 млн. карбованців. Головним спадкоємцем призначався син Іван.

19 січня 1903 р. М.А.Терещенко помер. Два дні Київ прощався з людиною, яка так багато зробила для нього, а потім труну

з тілом покійного пронесли на руках від Володимирівського собору до будинку Івана Миколовича, де поставили на катафалк і повезли на вокзал. Поховали М.А.Терещенка у Глухові, в родинній усипальниці Трьох-Анастасіївської церкви.

23 серпня 1909 р. на площі між Спасо-Преображенським і Анастасіївським храмами, при грошовій допомозі Олександра Миколовича, глухівчани встановили пам'ятник роботи скульптора М.Андреева. На кубічному п'єдесталі, в кріслі з високою спинкою, сидів зафіксований у бронзі Микола Артемійович у позі спокійної, мудрої людини. До цієї події був виданий пам'ятний буклет, у якому зазначалося: «...Открытие памятника Николе Артемьевичу является знаменательным событием в жизни нашего обширного отечества как показатель того, что труды на пользу ближнего высоко оценены современниками и не забудутся потомством. Пусть же этот памятник гражданину труженику служит призывом к труду, к общественному подвигу, побуждает и воспитывает добрые человеческие чувства и стремления».

Як водиться, пам'ятник встановлювали на віки. Та сталося інакше. Якраз у ті роки, коли скульптор Андреев створював відому «Ленініану», його давніший твір зник з п'єдесталу. Не уникнув пограбування і родинний склеп в Анастасіївській церкві.

Донедавна залишалося недослідженим питання точного місцезнаходження поховань Терещенків у нижньому ярусі Трьох-Анастасіївської церкви. Поховальні камери усипальниці були сплановані в один ряд у центральній частині приміщення і знаходилися під підлогою. Відомо, що тут були поховані Артемій Якович Терещенко (1794-1877 рр.), Єфросинія Григорівна Терещенко (?), Микола Артемійович Терещенко (1819-1903 рр.), Пелагея Георгіївна Терещенко (?-1897 рр.), Федір Артемійович Терещенко (1832-1894 рр.). Зараз приміщення усипальниці використовується як тепла

церква, в якій проводиться служба у холодну пору року. В апсиді зроблено й освячено вівтар, встановлено іконостас.

Після погодження з відповідними службами та нащадками родини Терещенків, які мешкають у Франції, завідувачем науково-дослідного відділу Державного історико-культурного заповідника у м.Глухові Ю.О.Коваленком у 2003 р. були проведені дослідження нижнього храму з метою спробити ідентифікувати рештки і локалізувати поховання, – після смерті над могилою Миколи Артемійовича поглумилися грабіжники: чи то в пошуках золота й діамантів, чи то аби досадити «капіталісту», так би мовити, помертню.

При вивченні наявних документальних матеріалів, прижиттєвих і посмертних світлих було визначено місцезнаходження склепу М.А.Терещенка. Найперше, що відкрилося після багатьох десятиліть невідомості – цинкова труна, навкруги якої були безладно розкидані залишки вінків із порцелянових квітів. У труні знаходився покійник, руки якого, складені на животі, тримали дерев'яний хрест. Через скляне віконце у труні можна було побачити мундир із розшитими металізованою ниткою манжетами рукавів і коміром. На обличчі збереглися вуса і борода, які з часом набули рудого кольору. На грудях небіжчика знаходився висохлий букет з листя папороті, а на лівому плечі – букет троянд.

Грабіжники, доклавши немалих зусиль аби відкрити склеп, усе ж таки зупинилися і чомусь не відкрили труну. Можливо, побачивши через скло, що на покійному нема ані золотих речей, ані орденів із дорогоцінних камінням, вони вирішили не витратити часу і сил даремно, – так чи інакше, але свою чорну справу до кінця вони не довели.

Подальші дослідження нижнього храму дали можливість отримати дані про існування цілої галереї склепів під його підлогою, які проте не були використані за призначенням й залишилися порожніми. ■

У період середньовіччя на території тогочасної України серед представників знаменитих та багатих родин набула поширення традиція замовляти у художників або граверів фамільні «родові дерева». Їх зображення були здебільшого творами мистецтва, та, попри це, вони дають надзвичайно цікавий матеріал для історичних досліджень.

Серед відомих родин XVIII ст. особливе місце посідають Розумовські. Вперше зображення їхнього родового дерева було виконане у 1745 р. відомим українським гравером Григорієм

висвого попередника гетьмана І. Мазепи, будував православні храми. Вони й нині є окрасою Києва, Батурина, Новгорода-Сіверського, Козельця, інших міст України. Велика увага приділялася ним розвитку промисловості на українській землі. Продукцією, що виготовляла Батуринська суконна мануфактура (військове сукно, килими, гобелени, тканини для оббивки меблів), користувалася майже вся Європа. Великий попит мала продукція інших батуринських заводів: білі воскові свічки, гончарні вироби, листове золото та срібло.

Останній гетьман Гетьманщини лю-

заповідником «Гетьманська столиця». У своєму дослідженні вона простежила генеалогічні зв'язки 39 членів родини і звернула особливу увагу на «перших» Розумовських, які звеличили весь рід.

Відомо, що родина Розумовських піднеслась на найвищі щаблі суспільної ієрархії у середині XVIII ст. і понад сто років відігравала активну роль у громадському, державному і політичному житті держави. Поважне місце, яке належить Розумовським серед знаменитих українських родин, їх тісний зв'язок з Батурином, що не перервався до теперішнього часу,

Родове дерево РОЗУМОВСЬКИХ

Левицьким до дня народження Олексія Григоровича Розумовського. Саме в такий спосіб освітяти дякували земляку за підтримку науки в батьківському краї. Олексій Григорович не шкодував ні власних коштів, ні особистого часу, щоб його ненька Україна піднімалась з темряви неучтва серед своїх сусідів-держав. На гравюрі Г. Левицького родина Розумовських зображена у вигляді куща розлогої троянди.

Чиненаяскравішим представником цієї родини був Кирило Григорович Розумовський (1728-1803 рр.), який у 22 роки став гетьманом Лівобережної України, про що писалося в царській грамоті: «Быть в Малой России гетману по прежнему, как был при Петре Великом Скоропадский...». Резиденцією було визначено північне місто України – Глухів. У 1750 р. новообраний гетьман у першу чергу видає височайшу грамоту для «создания блистательного двора в Глухове». На місто як із «рога избыли ссыпались милости и богатства». Невдовзі К. Розумовський ухвалює рішення про відбудову ще одного міста на Лівобережжі – Батурина. 14 липня 1750 р. резиденція гетьмана була перенесена з Глухова до Батурина. Так Кирило Григорович об'єднав під однією булавою два славні історичні міста України, одне з яких виконувало роль столиці, інше – її адміністративного органу. За 14 років свого правління гетьман запросив до Батурина та Глухова найвідоміших архітекторів того часу: А. Квасова, А. Рінальді, Д. Кваренгі, Ч. Камерона.

К. Розумовський, продовжуючи спра-

бив свій народ за працелюбність та співучість. Він часто зізнавався, що на силу стримувався, щоб не пуститися в танок під час гри на кобзі чи бандурі. При глухівському дворі він заснував оркестр і театр, бо був тонким цінителем музики і приділяв особливу увагу розвитку музичної школи, з якої виходили придворні співаки з відповідною підготовкою.

П р а г н у ч и підняти рівень освіти в Україні, гетьман планував відкриття університету в Батурині. Здійснити цей задум йому так і не вдалося – на заваді стала тогочасна політика Росії. Справу батька продовжив старший син Олексій Кирилович Розумовський. Він став міністром народної освіти, відкрив 74 нижчі навчальні заклади – школи для найбідніших верств суспільства, грецьке училище в Ніжині.

Генеалогічне дерево свого роду склала Марія Андріївна Розумовська (1923 р.н.), яка проживає у Відні і з 1998 р. активно співпрацює з батуринським

▲ Гравюра Г. Левицького. Родове дерево Розумовських

спонукав науковців заповідника до копіткої роботи над генеалогічним деревом. У результаті активного пошуку вдалося зробити схему родинного дерева, до якої увійшло сто представників роду та персоналій, з котрими вони пов'язали свої долі. ■

Наталія ДРОБ'ЯЗКО
Науковий співробітник
заповідника «Гетьманська столиця»

На письменном столе моего деда Семена Корнеевича стоял небольшой портрет в простой рамке: спокойно глядящий длинноротый пожилой человек в монашеском облачении, с четками и с панагией на груди. На мой вопрос о том, кто это, дедушка кратко отвечал: «Владыка Дамаскин». Расспросить его более подробно я так и не успел: Семен Корнеевич умер, когда мне не исполнилось и семи лет.

Теперь эта фотография стоит на моем рабочем столе, напоминая о священномученике Дамаскине, прославленном в лике святых

римом и узнавать много интересного.

Однажды теплым летним вечером, сидя на скамейке в уютном дворике, я, затаив дыхание, слушал его рассказ о предреволюционных годах, о смутном периоде, ознаменованном закрытием Софрониевой пустыни и появлением живоцерковников (обновленцами таковых на Украине называли редко). Отец Питирим вспоминал, как до них, выдержавших натиск обновленцев и самосвяттов (самосвятами в этих местах именовали Украинскую автокефальную церковь), дошли слухи о возвращении Патриарха Тихона

же пастыри и учителя. Того спасительным промыслом Архимандрит Дамаскин от Святейшаго Патриарха и Священнаго при нем Синода утвежден и определен быти Епископом Богоспасаемаго града Глухова, Викарием Черниговския Епархии: по чиноположению Святыя Апостольския Восточныя Церкви, содействующую Всесоверщающему и Всесвятому Духу, в лето от воплощения Бога Слова 1923-е, месяца Ноября в день 5-й, во граде Москве, во храме Иконы Донской Богоматери, что в Донском монастыре, Святейшим Тихоном, Патриархом Московским и всея России,

ГЛУХОВСКИЙ епископ ДАМАСКИН

для общецерковного почитания в 2000 году.

Еще подростком я стремился что-то узнать о нем. К сожалению, в нашей семье к тому времени не осталось никого, кто близко знал Владыку. Зато совсем рядом, в соседнем квартале, в окруженном высокими тополями небольшом доме, жили старик – иеромонах Питирим (Науменко), последний казначей Софрониевой пустыни, и две родные сестры – монахини. Жили уединенно, почти не общаясь с окружавшим их миром. Мои родители знали отца Питирима еще с довоенного времени; он меня и крестил. В Глухове тогда все храмы были закрыты, а некоторые разрушены. Во время войны из числа сохранявшихся четыре храма открыли вновь. Верующие собирались возобновить богослужения в Троицком соборе, желая, чтобы служил там непременно монах. Однако по разным причинам это не удалось, величественный храм еще два десятилетия простоял заброшенным, пока его не взорвали. Отец Питирим тем временем продолжал служить дома. Вскоре старческие немощи вкупе с последствиями пребывания в заключении и вовсе сделали его возвращение к приходскому служению невозможным. Сегодня таких священников именуют катакомбными. Думаю, услышь это отец Питирим, он бы весьма удивился и даже возмутился, ответив, что ни от кого не прятался. Его паства не сомневалась в православности своего батюшки, а какого он поминает архиерея – людям было все равно. Наша семья поддерживала с ним самые добрые отношения, которых никогда не скрывала. Так что я, подрастая и взрослея, имел возможность часто беседовать с отцом Пити-

к исполнению своих обязанностей по церковному управлению. Рассудили, что Глуховский округ, возникший в соседствующей с Россией северной части Черниговщины, совершенно утратил связь с епархиальным центром. Правящим архиереем тогда являлся приснопамятный архиепископ Пахомий, в основном находившийся то в Москве, то в заключении. Был еще викарный Новгород-Северский епископ Матфей, в недавнем прошлом черниговский протоиерей Михаил Хромцов, большой, как говорили, любитель кинематографа. Вот его-то и решили просить Патриарха назначить в Глухов. Послали в Москву некоего Василия, «молодого парубка» из села Сварково. Выслушав Василия, Его Святейшество спросил: «Вам нужен какой епископ, православный?» – и, получив утвердительный ответ, добавил: «Тогда этот не подходит. Рукоположу архимандрита из Крыма, который сейчас здесь. Будете им довольны».

Это случилось осенью 1923 года. Перед праздником святителя Николая посланец вернулся в Глухов вместе с новохиротонисанным епископом Глуховским Дамаскином.

Преосвященный Дамаскин распорядился изготовить копии своей архиерейской грамоты и разослать их в подведомственные ему приходы. Один из экземпляров сохранился у отца Питирима. Привожу (в новой орфографии, но с сохранением грамматических форм оригинала) списанный мною тогда текст: «Великий Архиерей Господь Бог наш Иисус Христос, иже всем человеком хочет спастися и в разум истины прийти, дал есть овы убо апостолы, овы же пророки, овы же благовестники, овы

▲ о.Питирим

Преосвященными Архиепископом Черниговским и Нежинским Пахомием, Епископом Ананьевским Парфением Рукоположен во Епископа Глуховскаго. Во свидетельств же рукоположения Дамаскина (в мире Димитрий Дмитриев Цедрик) во Епископа Глуховскаго дадеся сия грамота, руками нашими подписанная. Тихон, Патриарх Московский и Всея России. Никодим, Архиепископ Таврический и Симферопольский. Пахомий, Архиепископ Черниговский и Нежинский. Парфений, Епископ Ананьевский. № 139. 22 ноября 1923 года».

Богослужение епископа Дамаскина в великолепном Анастасиевском храме, ставшем отныне кафедральным собором, превратилось в торжество православных. Отец Питирим с иными исповедниками сразу же предупредил Владыку о ненадежности местного «поповства» во главе с протоиереем Иоанном Андриевским, уже побывавшим в обновленчестве. Владыка сказал, что он это в ближайшее время уладит.

Вскоре из Симферополя приехал молодой еще человек интеллигентного вида, в пенсне и поношенном офицерском

френче, которого епископ Дамаскин рукоположил сначала в сан диакона, затем – священника и назначил настоятелем Анастасиевского собора. Это был отец Евгений Сальков, юрист по образованию, целиком отдавший себя церковному служению. О нем упоминает митрополит Вениамин (Федченков) в своей книге «Божии люди», называя, правда, лишь по имени. Отец Евгений в короткое время сумел организовать при соборе деятельное сестричество, душой которого стала Олимпиада Андреевна Кириченко. Я смутно помню ее – уже худенькой ветхой старушкой, посещавшей в послевоенные годы Спасскую церковь. После смерти Олимпиады Андреевны где-то в середине 1950-х годов ее племянник передал мне подаренные ей отцом Евгением два его снимка. Один из них послан 27 апреля 1927 года из Харькова (к тому времени батюшка был уже в сане протоиерея и, очевидно, находился в ссылке). Жену отца Евгения звали Раисой. Она происходила из караимов – очень ревностная христианка, расстрелянная во время войны немцами вместе с сыном. Я близко знал ее подругу, Наталью Андреевну Есипенкову, по словам которой отец Евгений скончался в лагере возле Новосибирска в 1938 году. Прихожане надолго запомнили его – доброго наставника, красноречивого проповедника и большого молитвенника.

Красноречием в своих проповедях отличался и сам владыка Дамаскин, обладавший к тому же прекрасным голосом (тенором). Он любил петь вместе с отцом Питиримом, у которого был густой бас, сохранившийся и в пожилом возрасте. Только не часто выпадала такая возможность Владыке: за постоянным отсутствием архиепископа Пахомия (Кедрова) он практически управлял всей Черниговской епархией. Бесконечные поездки по приходам чередовались с арестами, так что в своем епархиальном городе Владыка надолго не задерживался. На снимках 1925 г. он еще с темной, лишь слегка тронутой сединой бородой. Говорят, через год с небольшим епископ Дамаскин стал совершенно седым.

Управлять в таких экстремальных условиях столь обширной епархией Владыка мог лишь с помощью самоотверженных и бескорыстных священников, подобных отцу Евгению Салькову. И среди местного духовенства такие были. Мне пришлось после войны близко знать одного из них – протоиерея Константина Лысенко, настоятеля сначала глуховской Вознесенской кладбищенской церкви, а с осени 1951-го по весну 1963 года – благочинного и настоятеля Анастасиевского храма. В молодые годы он служил в окрестностях города Стародуба

на Брянщине, рано овдовев, был безотказным в исполнении треб и при этом бесребриком. «Моя церковь, – вспоминал отец Константин, – оставалась единственной на несколько районов, дома я бывал лишь в течение нескольких ночных часов, потому что привозили ближе к полуночи, а рано утром увозили снова на требы. Однажды осенью 1934 года пришли поздней ночью местные комсомольцы и, показав ордер на арест, посоветовали уходить немедленно, потому что утром будет уже поздно». Батюшка в крестьянской свитке отправился в сторону Гомеля, где, будучи превосходным регентом, устроился работать дирижером. С началом войны отец Константин, продвигаясь на восток, добрался до города Середины-Буды. Был грузчиком, бухгалтером. Скоро его опознали и пригласили организовать приход. Из Середины-Буды он позже переехал в Глухов.

По словам отца Константина, в епископе Дамаскине его всегда восхищали величие духа и удивительно корректное отношение к пасомым.

В бумагах деда я нашел херсонский адрес родственников епископа Дамаскина. Летом 1960 года, отправляясь в Херсон к дяде, я взял с собой адрес и фотокопию портрета Владыки, принадлежавшего отцу Питириму.

Дом, указанный в адресе, стоял недалеко от места, куда мы с двоюродным братом ходили купаться. Я расспросил, кто там живет. Выяснилось, что Цедрики, и среди них есть старик. В один из дней я решил туда пойти. Именно старик и открыл калитку, вопросительно меня оглядывая. Я представился, после чего Федор Дмитриевич Цедрик, младший брат Владыки, улыбаясь, сказал, что имя моего деда ему хорошо известно и отца Питирима – тоже. Пошли в виноградник, сели на скамейку, и здесь я услышал длинное повествование о епископе Дамаскине (в миру – Дмитрие Дмитриевиче Цедрике).

Дмитрий Дмитриевич родился в 1877 году. Окончил духовную семинарию в Одессе, сельскохозяйственный институт во Владивостоке (агроном) и Институт восточных языков в Казани, после чего уже в сане иеромонаха отправился миссионером в Китай. Во время революции поселился в Киеве, хотел окончить духовную академию, но не успел. Оказавшись затем в Крыму, архиепископом Димитрием (Абашидзе) был назначен настоятелем Балаклавского Георгиевского монастыря и возведен в сан архимандрита. Вскоре его арестовывают – и освобождают благодаря помощи юриста Е.В.Салькова, впоследствии протоиерея и ближайшего помощника Владыки. Высланный из Крыма, он едет в Москву, где и посвящается в сан

епископа Глуховского.

Федор Дмитриевич делал запросы о судьбе брата и получил извещение, что тот скончался в Казахстане 10 сентября 1943 года. Эта дата оказалась сфальсифицированной: в действительности епископ Дамаскин расстрелян в сентябре 1937 года. У Цедриков не оказалось ни единого его снимка – все изъяли при обысках. Я охотно оставил им привезенную из Глухова фотокопию. Посмотрев на нее, Федор Дмитриевич пояснил, что панagia на груди Владыки была подарена ему Патриархом Тихоном.

Лишь в 1993 году мне стала доступной книга протопресвитера Михаила Польского, в которой имеется глава, посвященная епископу Дамаскину (Цедрику). Так как ряд приведенных там фактов явно требует уточнения, нет смысла пересказывать ее содержание, тиражируя основанное на слухах и домыслах. Скажем лишь, что человеком, посланным епископом Дамаскиным в деревушку Х. к митрополиту Петру (Полянскому), был все тот же Василь из Сваркова. Так свидетельствовал иеромонах Питирим (Науменко), добавивший: «Провожали почти на верную смерть, но Господь сохранил» (в книге речь идет о «диаконе К.»).

При канонизации епископ Дамаскин именовался Стародубским. Почему? Кто мог назначить его в Стародуб? Ведь никаких назначений от митрополита Сергия (Страгородского) он не принимал, находясь к нему в оппозиции. Недоразумение могло возникнуть из того факта, что, освобожденный из ссылки в 1928 году, Владыка не получил разрешения вернуться в Черниговскую епархию и отправился в отошедший уже к Брянской губернии Стародуб, куда прибыл в начале лета 1929 года. Но уже в ноябре того же года Преосвященного опять арестовали и сослали в Соловки...

Больше паства не видела епископа Дамаскина, лишь слышала о кратких его выходах на свободу и новых арестах. Память о Владыке в народе, однако, жила – как об одном из лучей света в темном царстве лихолетья. Иначе мне не пришлось бы узнать все то, о чем пишу на этих страницах. Думается, значительно больше светлых воспоминаний люди унесли с собой в могилу, ибо записывать их не решились. Исключение представляет известная только по упоминаниям рукопись В.Н.Л-нской «Епископ Дамаскин и борьба за православие». Но где она теперь? Где письма и послания Владыки, коих существовало множество? Собрать и издать их значило бы внести неоценимый вклад в духовное наследие России. ■

Газета «Соборний майдан» продовжує знайомити читачів з листами часів Великої Вітчизняної війни, які писала зі щойно звільненого Глухова Тетяна Козачок. Вони надані до редакції Тетяною Леонідівною Болдовською (тоді – маленька Таточка), яка зберігала їх упродовж кількох десятиліть

Между прочим, Татуся совсем не в чужом и не в мальчишеском костюме, как ты думаешь, а в своих желтеньких штанишках и платице, которое я ей когда-то, кажется три года тому назад, купила в Москве. Это она просто так сильно выросла из него. А босиком она с большим удовольствием часто бегала в это лето у нас в садике и во дворе. Так что пусть твое сердечко больше не болит. Мы, правда, порядком обносились. Особенно плохо у нас с чулочками и штанишками, но все

которых имеют или вернее справляют по пять пар туфель, разные наряды, и не имеют времени следить за своими детьми благодаря гуляниям и вечеринкам. От всего этого я далека, не считая того прошлого, которое было по принуждению во время господства немецких гадов.

Я уже писала тебе, что все вещи из маленькой комнаты целые: и столик, и этажерка, и наши с Татусей кровати, и даже картины и ковры (Полин и твой красненький с маками). Только Татуся

Письма из далекого 1943-го

20/11-1943 г.

г. Глухов

Милая мамочка!

Сейчас вечер. Я только что вернулась из театра и уселась, чтобы ответить сегодня на твои четыре письма, которые сейчас лежат передо мной. Это письма от 2/11, 3/11, 6/11 и от 9 ноября. Последнее я получила сегодня днем.

Не знаю, как благодарить тебя, моя родная, какими словами выразить свое большое счастье и радость, которыми полна моя душа с тех пор, как я стала регулярно получать твои дорогие, полные ласки и заботы письма. Мне кажется, что я вновь родилась на свет, а мои товарищи на работе не узнают меня и дивятся моему приподнятому и прекрасному настроению, энергии.

Моя любимая, необыкновенная, чудная мамочка! Если бы ты только знала, как я люблю тебя, как дорога ты мне, как хочется мне делать для тебя все, что в моих силах, но что? Кроме писем и фотографий я пока ничего не могу послать тебе, ничем тебя обрадовать.

Я очень, очень рада, что несколько моих писем с фотографиями Татуси и меня ты получила. Я посылала тебе наши изображения, конечно, не в трех письмах. Остальные где-то пропали в дороге, но глядя даже на эти маленькие неважные снимки, ты все же имеешь представление о том, какие мы теперь есть.

же ходим всегда чистыми и опрятными. Не беда, что везде латки да штопки. Сейчас отдала шить Татусе зимнее пальто, капор и муфточку из коричневого плюша, который совершенно случайно получила летом за одну торговую операцию. Отдала шить портнихе Данильченко, которая все эти два года очень много помогала мне в тяжелые моменты и принимала горячее участие в нашей горькой судьбе. Кроме того, скоро будут готовы для Татуси бурочки (из старого Мишиного или Володиного башлыка), обшитые кожей и на кожаной подошве, которые можно вполне будет носить без галос.

Как видишь, в ближайшее время Татуся у меня на зиму будет очень хорошо одета, а значит – я неплохая мать, если в такое тяжелое время смогла это сделать без посторонней помощи. Вообще я из последних сил стараюсь не дать почувствовать Таточке лишения и недостатки, вызванные войной. Делаю для нее все, чтобы она имела творочек, который очень любит, молочко, масло, не забыла вкуса сметанки и белого пирожка или булочки, которых у нас на базаре по 15 руб. всегда очень много. Я лишаю себя всего, я ломаю голову, устраиваю всякие обмены и продажи, беру штопать даже чулки. Горжусь тем, что Татуся у меня здоровенькая, крепенькая и румяная, не такая, как многие другие дети, матери

его теперь называет своим. Он висит возле её кровати, на нём – твоя и Лёнина фотография во главе с Дедом Морозом.

Твое письмо с рисунком Татуся получила и была в восторге от него: бегала и показывала всем, кто бы ни пришёл. Теперь оно лежит у неё на сундуке с игрушками. Она не позволяет никому из своих друзей трогать его. Только теперь каждый раз, как почтальон приносит письмо, она разочаровывается, если нет для неё рисунка, и с нетерпением ждёт, когда бабушка Атя опять ей напишет и нарисует. Я ей говорю, что ты не пишешь, потому что она плохо кушает, плохо себя ведёт или боится делать укол от дифтерита. Она же сразу исполняет всё, что ей было сказано, и говорит, что будет хорошей девочкой, чтобы бабушка опять прислала письмо.

В детский садик я перестала её пускать, так как эпидемия дифтерита в полном разгаре и уже много смертных случаев. Не могу передать тебе, как я боюсь этого проклятого дифтерита. У наших соседей по комнате двое славных мальчиков трех и пяти лет, и Таточка по целым дням играет с ними. Игрушек и книжек у Таточки много, даже есть новые. Их ей подарил врач, лечивший нас. Он очень любил Татусю. Две новых куклы, замечательный плюшевый мишка и гармошка были присланы издалека его матерью на аэроплане. Татуся очень любит, когда ей читают, может слушать целыми часами.

До свиданья, родные мои. Целую вас крепко. Таня. ■

(Продолжение в следующем номере)

**Володимир
ЗАДКО**
**Краснавець-
дослідник
сmt Батурин**

2 січня 2008 р. пішов із життя краснавець-дослідник Глухівщини та Чернігівщини Володимир Петрович Задко. Багате історичне минуле колишньої гетьманської столиці, історична спадщина предків, героїчний захист рідної землі у роки громадянської та Великої Вітчизняної воєни послугували поштовою до зацікавлення краснавством, і це захоплення у Володимира Петровича переросло у другу професію, стало справою усього подальшого життя. Краснавець активно співпрацював з редакцією газети «Соборний майдан», виступав у ролі консультанта і щирою порадицею з питань історичного краснавства.

Інші документи розповідають про поштові шляхи, які пролягали через Глухівщину в середньовіччі. З поштовою службою пов'язана, мабуть, і назва села Уздиця Глухівського району. Першу згадку про цей населений пункт знаходимо у «Новых документах о России» в кін. XVI ст.: «А тот, де ухжей в Новгородском уезде по реке Клевени, устья речки Эсмань, по колодезь Возкошь, по рубеже с Петром Стрельником, по болоту Ездицы и за Сутыском и за Галичим лугом по Макровском поле Судерев с Выхторовым да с Некрасовыми».

У цьому документі Уздиця іменується як «Ездиця». Річ у тім, що з причин недосконалості російської фінансової системи був час, коли плата за проїзд бралася не з версти, а за прогон, тобто з «езда», який складався з 10 верст. У царській грамоті другої половини XVI ст. знаходимо: «Княжим людям или подвойским ездить... а езд имати на 10 верст деньга».

Звідки і куди пролягала поштова дорога в нашій краї дізнаємося з розпису сторож, що несли службу на межі Московської держави наприкінці XVI ст. Перша сторожа

– пункт заміни коней, обігріву їздових-ямщиків узимку. Топонім, пов'язаний з «ездами», на теренах Сумщини зустрічається у Великописарівському районі (с.Уздецьке).

1628 р. була продовжена і упорядкована поштова дорога від Путивля до Валуйок, про що зберігся цікавий документ: «Писцам города Белополья предписано было Путивльскому уезду села Кригу, Ворожбу да деревню Павловку, что построил путивилец Василий Вишневский на реке Павловке... с землями и с лесами и всякими угодьями приписать к городу Белополью, а Василия Вишневого с товарищами из тех сел и деревень выслать, а дворы и всякие строения снести».

У гетьманській державі Богдан Хмельницький організував пошту для воєнних потреб. Керував українською поштою Остафій Астаменко. 1649 р. було ухвалено рішення гетьманської адміністрації, згідно з яким населення тогочасної України було зобов'язане виділяти підводи кур'єрам. Пізніше, після приєднання України до Росії, 6 березня 1669 р. гетьман Дем'ян Многогрішний підписав у м.Глухові

З історії виникнення пошти

Пошта завжди була і є важливим елементом цивілізації. Її значення не може знівелювати навіть розвиток мережі Інтернет.

Велику роль пошта відіграла у суспільному житті стародавньої та середньовічної епохи. У Римській імперії в країнах стародавнього Сходу існувала кінна естафетна пошта. Арабський халіф Мансур, який 762 р. заснував Багдад, писав: «Мій трон тримається на чотирьох чоловіках: це бездоганний каді (суддя), енергійний начальник поліції, діяльний міністр фінансів та мудрий поштмейстер, який інформує мене про все».

З історичних джерел відомо, що на поч. II тис. у європейських містах роль листонош починають виконувати міські гінці.

Руський літопис стверджує, що в далеку старовину Глухів стояв на перетині важливих адміністративних, торгових та поштових доріг. Іпатіївський літопис під 1152 р. повідомляє: «...и пойдеша туда на Вятиче и тако взяша, та на Миценскъ, и туда же идоша на Спаш та Глухов».

повинна була розташовуватися біля литовського городища, друга – на річці Клевені на Новгород-Сіверській гінній дорозі (поштові дороги називалися гінними або гоночними). Великий перевіз обслуговувало 5 чоловік. Місце розташування першої сторожі базувалося на порожньому тоді Глухівському городищі. Друга сторожа несла службу на місці нинішнього села В'язенка Путивльського району. Топонім «в'язенка» походить від старослов'янського «везти», яке згодом набуло значення «вежа» зі збірним поняттям шатер, халабуда, критий візок, а трансформувавшись, став означати «дзвіниця», «башта».

Аналізуючи зібраний матеріал, можна шляхом реконструкції відновити напрямок поштового тракту, що пролягав через Глухівщину. Шлях цей вів від Путивля на Новгород-Сіверський через с.Вязенку, Глухівський Петропавлівський монастир, с.Баничі, а потім завертав на Уздицю, бо Глухів у ті часи перебував у запустінні. Отож на місці Уздиці був облаштований «езд»

договірні статті. 10 стаття цього договору передбачала в українських містах облаштування пошти за російським зразком, причому половину коштів мав дати гетьманський уряд, а друга половина мала надійти з московського скарбу. Згідно з цими статтями, для налагодження роботи пошти і утримання коней у Батурині та Ніжині облаштовувалися поштові дороги. На Батуринській станції чергувало 5 стрільців з десятьма кінними.

З документів Малоросійського приказу відомо, що пошта з Москви відправлялася щовівторка о 23 годині, а в суботу о 16 години прибувала до Батурини. 1678 р. надійшла царська вказівка Севському воєводі Л.Р.Неплюєву налагодити постійний зв'язок з військом Ромадановського за маршрутом Севськ-Глухів-Конотоп і далі до самого полку. Така поштова установа з'явилась і в Глухові. Так, зокрема, стрілець Федір Аксьонов брав у Глухові на станції дві підводи і коня. ■

(Продовження у наступному номері)

У Нелідівському районі Н-ської області є село Капустіно, біля якого тече чарівна річечка Листвянка, а навкруги на сотні кілометрів розкинулись вікові ліси. Перед розпадом Радянського Союзу, коли майже всі люди повтікали до міст, у селі залишилось близько двадцяти осель з півсотнею

Сутеніло. Петро заліз на в'язі і став чекати, коли ж прийде Орлик чухати свої круті боки, струнку шию, розкішну гриву. Чекав, чекав, допив залишок оковитої угріліці та й задрімав. Прокинувся тільки від іржання коней у конюшні та й побачив чорну пляму у темряві, яка все терлася й терлася об в'яз, аж сопучи від задоволення.

повз конюшню метрів п'ятдесят і впав з усіх ніг.

У сутінках конюх розчепив онімлі пальці, знепритомнів... Він сидів верхи на величезному ведмедеві, який від несподіваної зустрічі пробіг шалений крос, і, рясно його помітивши, випустив дух...

А біля конюшні Орлик пив п'янку

Невигадана історія

робочих рук, а колгосп занепадав, землі позаростали бур'янами – хоч вовком вий. У господарстві залишилась стара конюшня і півтора десятка коней, яких порав, пестив та доглядав конюх Петро Мордалай – найпотрібніша людина в селі. Коні, як і люди, особливо не перетруджувалися. Серед цього маленького табуна був красень Орлик: дончак, чорної масті, з білими чобітками і зірочкою на лобі. А хитрючий та підступний – немає слів. На роботу його міг спіймати тільки Петро, і то, коли був не під мухою. А враховуючи те, що конюх Мордалай ніколи не був тверезим, то і Орлик жив вільним життям на лугах, пасовиськах, лісових галявинах. Він приходив до конюшні тільки вночі, щоб поспілкуватися із сородичами, попити ключової води і потертися боками та гривою об двохсотрічний в'яз, який своєю розкішною кроною закривав половину двору з конюшнею і водопоєм.

Якось перед святом св.Миколая знадобилося Петру поїхати до райцентру, а це тридцять кілометрів бездоріжжя, що міг пролетіти тільки Орлик.

Петро зібрався, прицілився і стрибнув з дерева у темряву, вчепившись мертвою хваткою у гриву Орлика, який від несподіванки дико заревів, підскачів, галопом пронісся

холодну воду, гомонів із своїми побратимами про цікаву історію з Петром Мордалаєм і ведмедем, яку йому вдалося побачити на власні очі. ■

Анатолій БОЙКО

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Державний історико-культурний заповідник у м.Глухів
Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.
Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57

Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника
Верстка Миколи ЛАВРИНЕНКА

Газета надрукована у Глухівській міській друкарні
м.Глухів, майдан Соборний, 5

Підписано до друку 25.02.2008 р.

Тираж — 500 примірників. Замовлення № 175

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті www.hlukhiv.com.ua

Редакційна колегія

Микола ГУРЕЦЬ – редактор
Віктор ЗАЙКА – відповідальний секретар
Валерій БЕЛАШОВ
Світлана ЖУКОВА
Юрій КОВАЛЕНКО
Ірина МОШИК

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО